

Rus məmuru Andrey Mixayloviç Fadıeyevin ŐuŐaya səfəri

1897-ci ildə  ar məmuru, Rusiyanın Saratov vilayətinin qubernatoru (1841-1846), Cənubi Qafqaz diyarı BaŐ İdarəsi Őurasının üzvü (1846- l m n  qədər) Andrey Mixayloviç Fadıeyevin xatirələri dərc olunub. Qarabag.com rus m murun Azərbaycanın ŐuŐa Ő h rin  səfəri v  Qarabaĝ  silzad lərinin nümayəndələri ilə əlaqədar t ess ratlarının əks olunduĝu xatirələri barədə material hazırlayıb.

Andrey Mixayloviç Fadıeyev Qarabaĝa səfəri zamanı (güman edilir ki, bu s f r 1846-cı ildə və ya daha sonra, Fadıeyevin Cənubi Qafqaz diyarı BaŐ İdarəsi Őurasının üzvü təyin olunandan sonra baŐ tutub) yolsuzluqdan v  ŐuŐa istiqamətində yolların pis vəziyyətindən Őikay tl nirdi.

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadıeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il., səh. 94-95\]](#)

ŐuŐaya gedən yolda Fadıeyev Quru ay çayının sahilində (Xocavənd v  Füzuli rayonları ərazisindən axan Araz çayının sol qolu)  st  örtülü yol arabasında nahar etmiŐdi. Daha sonra o qeyd edirdi ki, ŐuŐadan 6 verst aralıqdakı sıldırım qayalı daĝa qalxan yolu erməni əsilli rus generalı Valerian Qriqoryevi  M d tov  kib. "İmperator I Aleksandr v  Rusiyanın onun dövründə hökmranlıq tarixi" kitabına əsasən, bu yol 1823-1825-ci illərdə əkilib.

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadıeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il. səh.](#)

Fadeyev Şuşaya gəldikdən sonra qeyd edirdi ki, şəhər dağın ətəyində, dəniz səviyyəsindən iki min fut yüksəklikdə yerləşir və buna görə də yaxşı, sağlam iqlimə malikdir. Onun hər iki tərəfində keçmiş xanların, onların ailələrinin müxtəlif obyektləri, kəndləri və tikililəri, qala və yerli qoşunun böyük alay düşərgəsi yerləşirdi. Ən yaxşı və ən böyük tikililər, xüsusi memarlıq nümunələri, qəsr şəklində keçmiş xan soyadının nəslinə məxsus idi. Şəhər kifayət qədər geniş, qismən təchiz edilmiş, böyük daş evləri olan bir şəhər idi. Burada heç bir bağ yox idi, lakin demək olar ki, bütün evlər ağaclarla əhatə olunurdu.

Fadeyev Şuşada öncə həmin zaman Şuşanın qəza rəisi olduğu güman edilən, daha sonra isə Bakının qubernatoru olan knyaz Konstantin Tarxanov, şəhərin meri Muraçev və digər məmurlar və vətəndaşlarla görüşüb. Onların arasında Qarabağ əsilzadələrinin nümayəndələri də vardı: sonuncu Qarabağ xanı Mehdiqulu xanın həyat yoldaşı – **Bədircahan Bəyim**, onun qızı, şairə və mesenat **Xurşidbanu Natəvan**, ikinci Qarabağ xanı İbrahimxəlilin həyat yoldaşı **Cəvahir Xanım** və onun nəvəsi **Cəfərqulu xan**. Onlar Qarabağın yerli aristokratiyasının başçıları idi.

*“Mehdiqulu xanın zəngin dul xanımı (**Bədircahan Bəyim**) şərqdə mümkün qədər kifayət dərəcədə təhsilli və hətta müasir idi, onu ziyarətə gələn qonaqları qonaqpərvərliklə qəbul edirdi və onlara özünün müəllifi olduğu əsərləri olan çox gözəl xalçaları hədiyyə edirdi. Onun yanında hər zaman çox sayda farssayağı, son dərəcə möhkəm, gözəl, müxtəlif rəsmli və ölçülü, lakin hər zaman demək olar ki, dördkünc olmayan, uzun əla xalçalar toxunurdu. Bu işlə hərəm sükutunda onun xanımları məşğul olurdular, çox vaxt xanın həyat yoldaşı özü də toxuma*

*işlərində iştirak edirdi. Xalçalar satış üçün toxunmurdu, ancaq hədiyyə edilmək üçün, hansıları ki, xanın həyat yoldaşı öz tanışlarına şəxsən səxavətlə təqdim edirdi, həm də qiyabi olaraq bütün diyar boyu göndərirdi. Onunla qızı (**Xurşidbanu Natəvan**) öz həyat yoldaşı, qubernatorun yanındakı zabit, Xasay bəy Usmiyev yaşayırdılar, o gözəlliyinə görə “Qarabağın qızılgülü” adını qazanan zərif xanım idi (söhbət X.Natəvandan gedir).”*

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fədeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il., səh. 96\]](#)

[\[E. İsmaylov. Qafqaz və Qloballaşma. Cild 8, 3-4 buraxılış, 2014. Məqalə: Qarabağ xanları: nəslin mənşəyi., səh. 140\]](#)

*“Yaşlı, dul olan xanın xanımı **Cəvahir Xanım**, çox böyük, yaşlı tatar xanıdır və öz xanlıq aliliyini son dərəcə qoruyur. Şayiələrə görə, o, xristian əsilli, gürcü şahzadələrindən idi. O, kiçik yaşlarında tatarlar tərəfindən ələ keçirilərək xan hərəmxanasına yerləşdirilib, burada müsəlmanlığı qəbul edib və xanın əsas həyat yoldaşı olub. Deyirlər ki, o indi çox can yandıran müsəlman olubdur, lakin görünür, əvvəlki inancı xatirinə, bəlkə də uzun illər islamçılıqla öhdəsindən gələ bilmədiyi və onunla bağlı biz qədər başsağlığı hissinə görə, o hələ də kilsə zənginə dözə bilmir və eşidən kimi qulaqlarını bağlayır.”*

İbrahim Xəlil xanın həyat yoldaşlarının birinin gürcü əsilli olması azərbaycanlı tarixçi Eldar İsmayılovun məqaləsində təsdiq olunur. Burada qeyd edilir ki, Cəvahir Xanım (doğum adı Sofiya) gürcü knyazı Yevgeni Abaşidzenin qızı olub. Daha sonra, Fadeyevin sözlərinə görə, Cəvahir Xanım və Mehdiqulu xanın dul xanımları qulluqçular və xidmətçilərin böyük heyəti ilə və onlara uyğun olan bütün şərq etikətləri və mərasimlərinə riayət edilməklə Tiflisə knyaginya Vorontsovanı ziyarətə gəlirlər .

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il. səh. 96-97\]](#)

[\[E. İsmayılov. Qafqaz və Qloballaşma. Cild 8, 3-4 buraxılış, 2014. Məqalə: Qarabağ xanları: nəslin mənşəyi, səh. 136\]](#)

“Cəfərqulu Xan – altmış yaşlarında polkovnik, rus dilində kifayət qədər yaxşı danışan, çox guman ki, altı il xidmətdə olduğu Peterburqda, daha sonra isə iki il dustaq göndərildiyi Simbirskdə öyrənib. (1822-ci ildə hökumət tərəfindən sürgünə göndərilib, 1830-cu ildə isə Qarabağa qayıdıb). O Şuşada kifayət qədər zəngin həyat yaşayırdı, bu yaşayışda Avropa tendensiyaları müşahidə edilsə də, əsasən tatar üslubu üstünlük təşkil edirdi. O, mənə özünün həyat tərzini və zövqlərini ilə tanış etmək məqsədilə nahara dəvət etdi, Asiya əyləncələri, rəqsləri, musiqisi, ifalarla və əlbəttə ki, şampanla böyük təmtəraqlı ziyafət təşkil etdi; axşam isə bostona oturtdu, bu da gecə yarısından sonra davam edirdi, nəticədə mən evə baş ağrısı ilə qayıtdım”.

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il., səh. 96\]](#)

[\[E.İsmayılov. Qafqaz və Qloballaşma. Cild 8, 1-2 buraxılış, 2014. Məqalə: Qarabağ xanları: nəslin mənşəyi, Xanlığın Rusiya İmperatorluğuna tabe edilməsi., səh. 167\]](#)

[\[E.İsmayılov. Qafqaz və Qloballaşma. Cild 8, 3-4 buraxılış, 2014. Məqalə: Qarabağ xanları: nəslin mənşəyi. səh., 154\]](#)

Bundan əlavə, Fadeyev qeyd edib ki, Quba şəhərindən təxminən 30 verst məsafədə yerləşən (təqribən 1,067 km) Astarabadda Cəfərqulu xana dövlət tərəfindən qızılboya (marena, boya qismində istifadə olunan bitki) əkinini üçün plantasiyalar ayrılıb.

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il., səh. 153\]](#)

Şuşanı tərk edərkən Fadeyev sonda teatra baş çəkir və onun qəza və tatar şəhərciyi üçün kifayət qədər yaxşı olduğunu qeyd edir. Şəki şəhərinə səfər etməzdən əvvəl və Tarxanovun yanında nahar etdikdən sonra Fadeyev Şuşa şəhərindən on verst məsafədə yerləşən Mehdiqulu xanın həyat yoldaşının bağını ziyarət edib və güclü yağışa düşdüyünə görə burada gecələyib.

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il., səh. 97\]](#)

“1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadeyevin xatirələri” 1897-ci il tarixli kitabında Cəfərqulu xana həsr olunduğu ehtimal edilən Cənubi Qafqaz əsgər mahnısı yer alır.

Ay lülü, ay lülü,
Bir kəndin yaxınlığında, adı Külülü
Çox qorxdu Kələntərov
Və qaçdı Cəfərqulu.
Heç baxmadı arxasına,
Tüpürdü dabanına;
Belə qaçdı Cəfərqulu.

[\[1790-1867-ci illərdə Andrey Mixayloviç Fadeyevin xatirələri. İki hissəli. 1897-ci il., səh. 96\]](#)